

de ontstaansgeschiedenis in België als een paradigma te presenteren. Dat paradigma heb ik er niet uitgehaald, wel moet worden vastgesteld dat de auteurs filosofen, sociologen, historici en vooral theologen zijn met een' behoorlijke kennis van ethiek en moraal. Zij zijn voor geen kleintje vervaard en de redacteur, P. Vandermeersch, onderbouwt dan ook het thema met een boeiend betoog over de levensbeschouwing en de voetangels en klemmen die daarin bij het tegemoet treden van de psychiatrische patiënt kunnen schuilgaan.

Ofschoon de geneeskundige aspecten in dit werk slechts summier aan de orde komen, is toch het ontstaan van de psychiatrie met inachtneming van de medisch wetenschappelijke aspecten overzichtelijk weergegeven in hoofdstuk 3, en wel voornamelijk uit Franse bron met Foucault op de achtergrond, met kritische aandacht voor Pinel en Esquirol. De 'moral treatment' en het Engelse 'religieuze réveil' zijn evenzeer kort en duidelijk beschreven in hoofdstuk 4, terwijl in hoofdstuk 5 de Duitse psychiatrie in de Romantiek aan de orde komt.

Na uiteenzettingen over de relatie tussen kerk en staat op het terrein van de sociale bijstand komt er een belangwekkend thema aan de orde, namelijk de motieven van de negentiende-eeuwse religiositeit, die een verklaring geven voor de vruchtbare samenwerking tussen de psychiaters, medici en de congregaties. Een kort en zakelijk overzicht over de veranderde juridische organisatie van het medisch beroep, zich uitstrekkend tot een verbetering van de sociale positie van het medisch corps, brengt nuttige achtergrondinformatie. Een verhandeling over het ontstaan van de psychiatrie in België maakt opnieuw indruk op de lezer, wederom door de goed gepresenteerde compacte informatie. Het aansluitend hoofdstuk over de broeders en zusters van liefde, waarin de levensloop van de psychiater Joseph Guislain is verweven, wordt gevolgd door nog verschillende korte bijdragen over andere congregaties.

In het laatste hoofdstuk overpeinst Vandermeersch de relatie tussen psychiaters en de godsdienst, waarbij hij verstrikt raakt in het netwerk van het vitalisme en zich eruit werkt door het proces van ontdebbling van de discussie ziel/psyche te beschrijven.

Wat opvalt in dit werk is de persoonlijke, vrijmoedige aanpak van het onderwerp en de uitstekende oriëntatie, ook in de internationale literatuur. De reeds gesignaleerde voetangels en klemmen zullen zeker aanwezig zijn in de hoofdstukken, waar de onderwerpen zich meer lenen voor een bespiegelende dan voor een historische aanpak. Dat draagt slechts bij aan de originaliteit. Het boek mag een wat gefragmenteerde indruk maken, helaas ontbreekt een register, maar er zijn zeer veel gegevens in te vinden die als nieuw en verrassend op de lezer overkomen. Er is zeer veel bronnenstudie voor dit boek verricht. Het is zeker niet met de losse hand geschreven of gewillig gesedimenteerd in brede lagen in de modderbedding van de grijze literatuur. Men mag dit met alle recht een belangrijke bijdrage aan de Belgische cultuurgeschiedenis noemen, ook al zullen sommige lezers de psychiatrie tot de zelfkant van die cultuur rekenen. Men kan Leuven met zo'n projectgroep gelukwensen!

A. M. Luyendijk-Elshout

S. P. Wolfs, *Middeleeuwse dominicanenkloosters in Nederland. Bijdrage tot een monasticon* (Van Gorcum's historische bibliotheek CI; Assen: Van Gorcum, 1984, xxi + 387 blz., f95,-, ISBN 90 232 2035 8).

'Drie half zichtbare dominicanen' treft de auteur aan in de benedenhelft van het

Utrechts conventszegel van 1252. Soortgelijk beeld moet hem voor ogen zijn gekomen in 1941 bij de verschijning van het tweede deel van het *Monasticon Batavum*, waarin zijn orde mede werd behandeld. Spontaan, naar wordt meegedeeld, ontstond toen de gedachte aan dit nu voltooide boek. Wat M. Schoengen met zijn *Monasticon* in 1930 voor had, bleek door diens dood en uitgebroken oorlog tot een 'opus imperfectum' te zijn gedomd. Terecht draagt de schrijver verontschuldigen aan voor P. C. Boeren, die geholpen door C. H. Lambermond de uitgave zo goed en zo kwaad als het ging verzorgde. Intussen werd het Wolfs in zijn jarenlange omgang met de bronnen voor diens ordegeschiedenis duidelijk, dat een *monasticon* in strikte zin een onmogelijkheid was. Van de vijftien op ons grondgebied in de middeleeuwen gevestigde kloosters is immers geen archief bewaard gebleven. Toch is het gelukt om voor twaalf van de vijftien kloosters, waaronder de belangrijkste, een overvloed aan gegevens onder tweëntwintig rubrieken over het reilen en zeilen van conventen en kloosterlingen strak geordend te registreren. Deze onnoemlijk zware opgave heeft hier een eenling, belast nog met een volle leraarstaak en scribent van omvangrijke publikaties, tot een goed einde gebracht. De bewondering neemt toe als men weet heeft van de wat ingewikkelde studiestructuur in de orde, de verschuivingen ten gevolge van de diverse observatiebewegingen en de herhaalde wijzigingen in de voeging der kloosters bij de aanliggende ordeprovincies. De halve kaart van Europa, van Rostock tot Rome, met aanleve van moeilijk toegankelijke buitenlandse, regionale en ordeliteratuur komt ter tafel.

Onvermijdelijk dringt zich dan ook de vraag op waarom de schrijver zich heeft laten verleiden het trefwoord *monasticon*, vergezeld nog wel van het 'epitheton disornans' 'bijdrage tot' naar de ondertitel te verbannen? Als reden geldt voor hem, dat er door het ontbreken van archivalia een soort gesloten historisch overzicht per huis niet valt te geven en verder de regesten van vermelde oorkonden niet eenvormig zijn opgezet. Vergelijking met het nog wel in ploegverband opgezette voortreffelijke recente *Monasticon Windeshemense* leert ons inziens dat Wolfs' werk daarvoor in genen dele onderdoet. Zijn '*Monasticon Dominicanum*', zoals het werk in de wandeling zeker zal gaan heten, heeft eindelijk dit onderdeel van het *Monasticon Batavum* overbodig gemaakt.

Het is ondoenlijk hier op bijzonderheden in te gaan. Veel zorg is besteed aan de categorieën 13-16 met nadruk op personen, studie en schrijvers, waarin belangrijke bio-bibliografische gegevens naar voren komen. Veel markante exponenten — ook in de middengroep — naast uitersten ter weerszijden verschijnen ten tonele: befaamde theologen tussen inquisiteurs en nieuwlichters. Zo de adellijke Pieter Oudzierson van Kralingen uit het midden der zestiende eeuw, prior in Rotterdam, opgepakt in Den Haag, terwijl hij aan het altaar stond, van wie de uitspraak: "t geen ick u luyden leer is warachtig, daer stelle ick mijn grauwen hals nu voor te pant ende myn ziel in den dach des Oordeels, dat buyten het Catholieke geloof gheen hoop van zaligheyt is te vinden". Maar tegenover hem treedt al in 1520 de Utrechtse dominicaan, broeder Wouter als 'Lutherse monnik' op in Delft, waar hij als eerste 'het licht der Waarheid ontstak'.

Hoe consciëntieus te werk wordt gegaan, blijkt als naar de subdiakonaatswijding van een Van Boetelaer wordt verwezen — een eenling uit een inventaris opgedoken — waarbij een dominicaan als wijbisschop optrad. In één adem wordt voor een mogelijke afbeelding van deze prelaat naar een recente studie op kunsthistorisch gebied verwezen.

Met hoeveel teleurstelling dit jarenlang speuren gepaard kan gaan, leerde mij het volgende. Sinds 1922 was een collectie oorkonden, afkomstig van het Leeuwarder dominicanessenklooster, uit het zicht geraakt. Verwacht mocht worden, dat van het zusterklooster uit enig zijlicht zou vallen op de Leeuwarder predikbroeders. In 1951 wees een Vlaamse dominicaan in Rome ons de goede weg naar Gent. Ruim zestig oudfriese oorkonden kwamen te voorschijn. Bij publikatie ervan in 1977 leverde dit geheel Wolfs zegge en schrijve één gegeven voor diens monasticon. Alleen eigendomtitels bleken bewaard gebleven.

Aan de auteur van dit gedegen werk komt voor zijn doorzettingsvermogen alle eer toe.

M. P. van Buijtenen

F. P. van Oostrom, *Reinaert primair. Over het geïntendeerde publiek en de oorspronkelijke functie van Van den vos Reinaerde* (Kwarto-reeks IV; Utrecht: HES, 1983, 39 blz., f19,50, ISBN 90 6194 413 9); Idem, *Beatrijs en tweefasestructuur. Over de betrekkingen tussen wereldlijke en geestelijke cultuur in de middeleeuwen* (Inaugurale rede Leiden 1983; Utrecht: HES, 1983, 27 blz., f15,-, ISBN 90 6194 493 7).

Het onderzoek naar de lezers van literaire teksten is in de mode. Met enige ironie constateert Van Oostrom in *Reinaert primair* dat De Vooy's al in 1903 onderzoek in die richting bepleitte. Historici zullen eerder aan andere studies denken, bijvoorbeeld aan het hoofdstuk dat Marc Bloch in *La société féodale* van 1939 wijdde aan de chansons de geste. Daarin zette hij uiteen dat deze epische teksten niet de harde feiten opleveren waar de historici van zijn tijd op uit waren, maar des te meer over de gevoelens en gedachten van de maatschappelijke laag, waarvoor ze bestemd waren, de ridders. Na de oorlog zou Rita Lejeune dit spoor volgen in *Recherches sur le thème. Les chansons de geste et l'histoire* uit 1948. Stimulerend was ook het mooie boek dat Dorothy Whitelock schreef over het publiek van de *Beowulf*, door middel van een analyse van dit oudengelse epos wist zij door te dringen tot de mentaliteit van degenen voor wie het bestemd was, gekerstende Angelsaksen, die geïnteresseerd waren in hun heidense verleden.

In de lezing die W. P. Gerritsen in 1973 voor het Historisch Genootschap hield kwam hij tot dezelfde conclusie als Marc Bloch. Hij betoogde dat men in de chansons de geste geen beeld krijgt van de middeleeuwse maatschappij, wel een inzicht in de problemen en idealen die de middeleeuwse gemoederen bezighielden (*BMGN*, LXXXIX (1974) 241-261, 247). In die optiek is het onderzoek naar de publieken van literaire teksten natuurlijk van cruciaal belang: zo kan men de teksten in hun oorspronkelijke context plaatsen. In *Reinaert primair* doet Van Oostrom een poging het publiek van de *Reinaert* te achterhalen.

Nu is de *Reinaert*filologie zo langzamerhand uitgegroeid tot een wetenschap op zichzelf, waartegenover de buitenstaander geneigd is een luisterende houding aan te nemen. Ongetwijfeld zal Van Oostrom's opstel opnieuw tot discussies leiden. In zijn inleiding zegt hij nadrukkelijk niet te verwachten het laatste woord over deze materie gesproken te hebben. Die discussie laat ik graag over aan de ter zake kundigen en bepaal mij ertoe de voor historici interessante conclusies hier kort weer te geven.